

נוהל: שימוש הוגן ביצירות מוגנות לצרכי הוראה ומחקר

הפניה: [לחוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007](#)
מסמך הפרורום בין-אוניברסיטאי לגבי טיפול בחומרי קריאה הנדרשים לצורכי הוראה

1. כללי:

האוניברסיטה מסייעת לסטודנטים בהנגשת חומר קריאה הנדרש להם במסגרת הלימודים והמחקר. חומר הקריאה מוגן לא פעם בזכויות יוצרים, אך בהתאם להוראות [חוק זכויות יוצרים התשס"ז-2007](#), מותר בשימוש הוגן, לצרכי לימוד עצמי, מחקר, ביקורת, סקירה, דיווח עיתונאי, הבאת מובאות, או הוראה ובחינה על ידי מוסד חינוך.

החוק אינו מגדיר את הנסיבות שבהן שימוש נחשב "הוגן", ואף אינו מגדיר את היקף השימוש המותר. לכן, בעניין זה, המוסדות להשכלה גבוהה גיבשו קריטריונים אופרטיביים ליישום החוק והאוניברסיטה מאמצת את העקרונות שנקבעו בפרורום בין-אוניברסיטאי לגבי טיפול בחומרי קריאה הנדרשים לצורכי הוראה. מסמך עקרונות הפרורום להשכלה נגישה (ראה הפניה).

נוהל זה עוסק ב - "שמורים אלקטרוניים" (מאגר התדפיסים), "מקראות" ו- "סביבות לימוד מתוקשבות" (אתר הקורס) בלבד, ואינו עוסק בדרכים אחרות שבהן חומרי קריאה מונגשים לסטודנטים, בכלל כד:

- א. הנוהל אינו עוסק בכל אותם ספרים וכתבי עת אלקטרוניים אשר לגביהם רוכשת האוניברסיטה, באמצעות הספרייה, רישיונות שימוש.
- ב. במקרים בהם יש צורך בהפניה ספונטנית של הסטודנטים לפרסום חדש, לעיתונות יומית, וכיוצא באלה.

2. מטרה:

מטרת נוהל זה היא להנחות מרצים, חברי סגל אקדמי ומנהלי, כיצד עליהם לפעול לצורך הנגשה של חומר הלימוד, תוך שמירה על זכויות היוצרים ובין היתר לתת ביטוי מעשי לעקרונות הקבועים בחוק וליישם את העקרונות שהוגדרו על ידי פורום השכלה נגישה.

3. הגדרות:

- 3.1 "מערכות לימוד מתוקשבות" (אתר הקורס) – כדוגמת "MOODLE" ומערכות מקבילות – פלטפורמה דיגיטלית המשמשת קורס לימודי, במסגרתה מעלה המורה חומרי לימוד שונים, מקיים דיונים בין התלמידים, מעביר מטלות לימודיות וכו'.
- 3.2 "שמורים אלקטרוניים" (מאגר תדפיסים) - חומרי קריאה הנסרקים ונשמרים במערכות המחשב השונות של האוניברסיטה בספריות, כדי להעמיד אותם לעיון תלמידי קורס מסוים.
- 3.3 "מקראות" - קובץ מודפס וכרוך של חומר קריאה, הנמכר לסטודנטים במחיר עלות, על ידי יחידת הדפוס, של האוניברסיטה.

4. תוכן הנוהל:

4.1 עיקר חומר הקריאה המופיע בסילבוס של קורסים אקדמיים, הוא מאמרים שפורסמו בכתבי עת, וקטעים מתוך ספרי הגות או ספרי עיון. חלק גדול מתוך כתבי העת וספרי העיון בעולם מתפרסמים באופן אלקטרוני, ולאוניברסיטה מנוי המאפשר גישה חופשית לכתבי העת ולספרים לכל תלמידי ומורי המוסד. במקרים כאלה, בדרך כלל אין צורך בפעולות הנגשה מיוחדות של חומר הקריאה, ודי בכך שהסטודנטים יופנו (לרבות הפניה בדרך של קישורית) לפריט הדרוש. בעניין זה ניתן להיוועץ בצוות הספרייה.

עם זאת, קיימים עדיין כתבי עת רבים שאינם מתפרסמים בפורמט אלקטרוני, וכן מאות אלפי ספרים שיצאו לאור במהדורה מודפסת בלבד, ולגביהם יש לפעול על פי נוהל זה.

- 4.2 ככלל, מטרת השימוש המותר היא להנגיש את חומר הקריאה לתלמידי הקורס בלבד, ולא לכלל תלמידי האוניברסיטה. לפיכך, האוניברסיטה נוקטת צעדים שמבטיחים, במידת האפשר, כי רק לתלמידים של הקורס הרלוונטי תהיה גישה לחומר. בנוסף, תינתן גישה לסגל האקדמי וכן לסגל המנהלי הרלוונטי של האוניברסיטה.
- 4.3 נגישות חומר הקריאה לתלמידי הקורס היא בבחינת זכות של הסטודנטים ולא חובה. אין לחייב סטודנט לרכוש מקראה מודפסת, וכל סטודנט רשאי לבחור בדרך המתאימה לו לקבל לידיו את חומר הקריאה, ובכלל זה רכישת ספרים, שאילת ספרים מספריות האוניברסיטה, או כל דרך נאותה אחרת, לבחירתו.
- 4.4 ישנה אפשרות להפנות את הסטודנטים לחומר המתפרסם באופן לגיטימי, באתרי אינטרנט פתוחים לציבור. הפנייה ספונטנית של תלמידים, לחומר שהמרצה רואה לנכון, או הפניה לחומר פומבי באתרי אינטרנט, אינה נכללת בנוהל זה ועד לגיבוש הנחיות נוספות, על המרצה להפעיל שיקול דעת כיצד לנהוג במקרים כאלה, באופן שישרת את צרכי ההוראה ולא יפגע בזכויות של אחרים, ברוח הדברים האמורים בנוהל זה.
- 4.5 ביחס למילות שירים עדיין לא גובשו כללים, והם אינם חלק מנוהל זה. מכיוון שמילות שירים זמינות לציבור בדרכים שונות, בדרך כלל אין צורך בפעולות הנגשה מיוחדות. ככל שיהיה צורך בהנגשה של מילות שירים במסגרת מקראה או במסגרת שמורים אלקטרוניים, יש לפנות לקבלת הנחיות מהלשכה המשפטית ומצוות הספרייה.
- 4.6 היקף השימוש המותר בחומרים מוגנים (בהם עוסק הנוהל)
- 4.6.1 ביחס לספרים (למעט ספרי שירים), היקף השימוש המותר הוא עד 20% ממספר העמודים בספר.
החישוב הוא לצורך כל מקראה או סביבת לימוד של קורס בודד או לצורך רשימת "השמורים האלקטרוניים" בכל קורס בודד (כלומר חישוב היקף השימוש הוא נפרד לכל קורס).
חישוב החלק המותר לשימוש יעשה לפי מספר העמודים הכולל בספר מהכריכה הקדמית ועד לאחורית, כולל תוכן עניינים ומפתחות, ככל שיש כאלה.
במקרה של סדרת ספרים המורכבת ממספר כרכים, כל כרך נחשב כספר נפרד.
- 4.6.2 ביחס למאמרים אקדמיים אשר מתפרסמים כחלק מכתב עת אקדמי או כחלק מספר שהוא אוסף מאמרים (ושאינם מופיעים בכתבי העת האלקטרוניים להם נרכש רשיון), ניתן לעשות שימוש מותר במאמר בודד בשלמותו, מתוך ספר שהוא אוסף מאמרים או כתב עת, וזאת לגבי כל קורס.
אם במסגרת קורס אחד יהיה צורך ביותר ממאמר אחד מתוך ספר שהוא אוסף מאמרים, היקף השימוש המותר הוא עד 20% ממספר העמודים הכולל בספר המאמרים כאמור לעיל.
- 4.6.3 פריטים שאינם חלק מספר ואינם מאמר, עשויים להיות למשל צילום של יצירת אומנות, גרף או תרשים המתאר תוצאות מחקר, ועוד כיוצא באלה. בדרך כלל, שימוש בפריט כזה יהיה מותר בשלמותו, משום שאין ערך ממשי בהצגת חלק בלבד.
- 4.6.4 אם יהיו מקרים חריגים שבהם יהיה צורך להנגיש חומר קריאה החורג בהיקפו מהמפורט לעיל, או חומר שמעורר התלבטות מיוחדת, במסגרת של "שמורים אלקטרוניים" או "מקראות", יש לפנות למנהלת הספרייה או ללשכה המשפטית.
- 4.7 הוראות מיוחדות לגבי קהל היעד
לפי הנחיות האוניברסיטה, חומר שהונגש ע"פ נוהל זה יהיה זמין לתלמידי הקורס בלבד (וזאת על ידי הקשת שם משתמש וסיסמא בכניסה למערכת) למשך תקופת הקורס והבחינות בלבד. בנוסף, יהיו הפריטים זמינים לסגל האקדמי וכן לסגל המנהלי הרלוונטי.

4.8 סביבת לימוד מתוקשבת (כדוגמת Moodle):

- 4.8.1 העלאת חומר לסביבת לימוד מתוקשבת תעשה ע"י המרצה עצמו, ועל אחריותו. יש להקפיד על הנגשת חומרים שתעמוד בכללים שמפורטים בנוהל זה. מרצה שמעלה חומר לימוד כאמור ימלא טופס אלקטרוני שיבטיח כי בדק את החומרים לפני שהעלה אותם לאתר.
- 4.8.2 הנגשת חומר אלקטרוני Moodle תיעשה דרך קישורית לחומר הנגיש.
- 4.8.3 אין לעשות DOWNLOAD של מאמרים או קטעי ספרים אשר נגישים בספריה בפורמט דיגיטלי ובמקום זאת תינתן גישה לפריט באמצעות קישורית.
- 4.8.4 לגבי חומר שמצוי בגרסה מודפסת כגון: מאמר מתוך כתב-עת בדפוס או פרק מספר בדפוס:
- (א) החומר יסרק ויוצג ע"י המרצה בפורמט pdf באתר הקורס בכפוף למפורט בסעיף 4.6.
- (ב) יש למלא את השדות הנדרשים בכל העלאה של חומר.
- (ג) יש לוודא שהמקור מצוי בספריה האוניברסיטה. אם נדרש חומר שאינו מצוי בספריה האוניברסיטה, ניתן להזמין ע"י [טופס השאלה בין-ספרית](#), החומר יסרק ויועלה לאתר הקורס.
- (ד) יש לוודא עמידה בכלל השימוש ההוגן (ראו פירוט לגבי מגבלה של 20%) ראה סעיף 4.6.
- 4.8.5 העלאה לאתר הקורס של חומרים אחרים, שאינם מוגנים בזכות יוצרים, כדוגמת פסקי דין, או יצירות נוספות שהפכו לנחלת הכלל או שהם חומרים שחיבר המרצה עצמו, או חומרים שהשימוש בהם מותר במפורש (דוגמת חומרים שפורסמו בתנאים של creative commons), יכולה להתבצע על ידי המרצה עצמו, ובכל מקרה של ספק על המרצה להיוועץ במנהלת הספרייה או הלשכה המשפטית.

4.9 מקראות ושמורים אלקטרוניים

- 4.9.1 כדי להבטיח עמידה בכללים ובעקרונות שנקבעו, הנגשת חומר קריאה בדרך של מקראות או שמורים אלקטרוניים, תיעשה ע"י מרצי הקורס.
- 4.9.2 כל מרצה אשר דרושה לו באופן חריג בהנגשה של חומר קריאה לתלמידי הקורס שהוא מלמד, בדרך של שמורים אלקטרוניים ימסור לצוות הספרייה את רשימת הפריטים הדרושים לו לצורך לימוד הקורס.
- 4.9.3 המרצה יתייעץ עם צוות הספרייה, לעניין זמינות חומר הקריאה במאגרים אלקטרוניים, ובכל עניין אחר שיהיה דרוש לעניין הנגשת החומר לסטודנטים.
- 4.9.4 צוות הספרייה יבחן את רשימת הפריטים ויוודא כי היקף החומר המבוקש עומד בכללים המפורטים לעיל.
- 4.9.5 כמוכן, צוות הספרייה יודא כי לכל הפחות על העמוד הראשון של כל פריט יופיעו פרטי המקור שממנו נלקח, כמו שם הספר, שם המחבר, שם ההוצאה לאור, שם כתב העת, או פרטים כיוצא באלה לפי העניין.
- 4.9.6 במקרה של ספק ביישום הכללים, תתייעץ מנהלת הספרייה בלשכה המשפטית.

4.10 הוראות מיוחדות לגבי "מקראות"

האוניברסיטה מעדיפה שהנגשת החומר תיעשה בצורה דיגיטלית, אך אם בכל זאת במקרה חריג דרוש למרצה להנגיש את חומר הקריאה בדרך של "מקראות" כי אז, ימסור המרצה לצוות הספרייה את רשימת הפריטים הדרושים לו לצורך לימוד הקורס, בצרוף עותק מצולם/סרוק של הפריטים המבוקשים יחד עם רשימת הפריטים. באחריות המרצה לאסוף ולרכז את החומר ע"פ הנחיות בסעיף 4.8 ולהנגישו לסטודנט.

4.10.1 השימוש במאמרים ובקטעים מתוך ספרים במתכונת של "מקראות", בהיקף השימוש המותר (המוגדר לעיל) הוא בתנאים הבאים:

(א) חומר הקריאה עבור "מקראות" לא ישמר כקובץ דיגיטלי.

(ב) חומר הקריאה יודפס וייכרך רק לפי בקשת הסטודנט הרשום לאותו קורס, ועל חשבונו הכספי (print on demand). אין להחזיק מלאי כלשהו של עותקים;

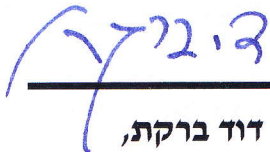
(ג) בקורס שבו היקף החומר מחייב שני כרכי מקראות או יותר, ייחשבו כרכים אלה כמקראה אחת לצורך קביעת היקף השימוש המותר המוגדר לעיל. כלומר, אין אפשרות לתרוג מהיקף השימוש המותר, בדרך של פיצול המקראה לכרכים נפרדים, הבחינה הכמותית תעשה לפי קורס.

5. אחריות:

רקטור האוניברסיטה.

6. תחולה:

הנוהל תקף מיום פרסומו.

דוד ברקת,

סגן נשיאה ומנכ"ל